

СЕКЦІЯ 11 МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК 341.231.14

РАДА ООН ІЗ ПРАВ ЛЮДИНИ У СИСТЕМІ ДОПОМІЖНИХ ОРГАНІВ ГЕНЕРАЛЬНОЇ АСАМБЛЕЇ ООН

Асірян С.Р., асистент
кафедри міжнародного права
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

У статті досліджуються: структура, повноваження, основні функції Ради ООН із прав людини та проблеми її правозахисної діяльності.

Ключові слова: Рада ООН із прав людини, повноваження, функції, напрямки діяльності.

В статье исследуются: структура, полномочия, основные функции Совета ООН по правам человека и проблемы ее правозащитной деятельности.

Ключевые слова: Совет ООН по правам человека, полномочия, функции, направления деятельности.

Asiryar S.R. UNITED NATIONS HUMAN RIGHTS COUNCIL IN SYSTEM OF UNITED NATIONS GENERAL ASSAMBLY'S SUBSIDIARY BODIES

The article investigates: structure, powers, basic functions of UN Council on Human Rights and problems of its human rights activities.

Key words: UN Council on Human Rights, powers, functions, activities.

Окрім головних органів повноваження ООН здійснюються допоміжними органами, декілька сотень яких були створені з моменту заснування Організації. Допоміжні органи у більшості випадків створюються за рішенням Генеральної Асамблеї ООН, Ради Безпеки, Економічної і Соціальної Ради, які координують їх діяльність, заслуховують доповіді, виносять свої рекомендації. Найбільшу кількість допоміжних органів створено Генеральною Асамблеєю ООН, серед яких виділяється Рада ООН із прав людини.

Згадка про право головних органів ООН створювати допоміжні органи міститься у Статуті ООН. Згідно зі ст. 7 Статуту ООН всі органи Організації поділяються на дві групи: головні органи і допоміжні. Сам термін «допоміжний орган» окрім статті 7 зустрічається ще в чотирьох статтях – 8, 22, 29 і 68 Статуту ООН. Однак, як правильно зазначає К.А. Бекашев, не всі з цих статей Статуту ООН можуть бути правовою підставою для створення допоміжних органів ООН: окрім ст. 7 «правомірність створення таких органів випливає також зі ст. 22, 29, 68 Статуту ООН. Зазначені статті підкреслюють, що такі органи створюються головними органами для здійснення ними своїх функцій» [1, с. 324]. Стаття 8 хоча і згадує про допоміжні органи, але наголошує на справедливому ґендерному представництві в них: «Організація Об'єднаних Націй не встановлює ніяких обмежень щодо прав чоловіків і жінок брати участь у будь-якій якості і на рівних умовах в її головних і допоміжних органах».

П. 2 ст. 7 Статуту ООН є загальним, таким, що передбачає саму можливість існування допоміжних органів у структурі ООН: «Допоміжні органи, які виявляються необхідними, можуть засновуватися відповідно до цього Статуту». Але з цього можна зробити й інший висновок, а саме, створення допоміжних органів можливе лише тими органами ООН, що перелічені у Статуті ООН, оскільки це випливає з їхніх статутних по-

вноважень. Генеральна Асамблея ООН входить до такого переліку статутних органів.

Стаття 22 уповноважує Генеральну Асамблею засновувати такі допоміжні органи, які вона вважатиме необхідними для здійснення своїх функцій. Як бачимо, Статут ООН не містить конкретних положень щодо можливої кількості допоміжних органів Асамблеї або їх повноважень. У ньому містяться лише найбільш загальні положення. На відміну від головних органів у Статуті докладно не розкриваються поняття і правовий статус допоміжних органів. У ньому лише зазначається, що допоміжні органи за необхідності можуть засновуватися відповідно до Статуту ООН. Питання ж про створення головним органом ООН конкретного допоміжного органу вирішується потребами практики. Це жодним чином не заперечує права самих допоміжних органів створювати для себе допоміжні органи, якщо цьому прямо чи опосередковано не заперечує відповідний головний орган ООН. У цьому сенсі варто погодитися з думкою Г. Кельзена, який ще на початку діяльності Організації надавав допоміжним органам найбільш широкого визначення, вважаючи їх додатковими органами, що створюються з метою надання допомоги тому головному органу, який засновує їх [2, с. 137].

Загальне повноваження Генеральної Асамблеї ООН створювати допоміжні органи закріплене не лише у Статуті ООН, а й у правилах процедури. Власне правила процедури слід розглядати як юридичну підставу створення Асамблеєю допоміжних органів. Отже, відповідно до розділу XVII допоміжні органи Генеральної Асамблеї правила 161 Правил процедури «Створення допоміжних органів і правила процедури» Генеральна Асамблея може засновувати такі допоміжні органи, які стосуються процедури комітетів Генеральної Асамблеї, так само як і правила 45 і 60 застосовуються до процедури кожного допоміжного органу, якщо тільки Генеральна Асамблея або цей допоміжний орган

не прийме іншого рішення. Правила процедури хоча і запроваджують процедуру створення допоміжних органів, але не виходять за межі Статуту ООН. Як наслідок, у межах своєї компетенції Генеральна Асамблея ООН створила низку своїх допоміжних органів, спеціальні комітети і комісії як на тимчасовій, так і на постійній основі (Консультативний комітет із адміністративних і бюджетних питань, Комітет по внесках, Спеціальний комітет із питання про хід здійснення Декларації про надання незалежності колоніальним країнам і народам, Комітет із використання космічного простору в мирних цілях, Спеціальний комітет із операцій із підтримки миру – комітет 33-х, Спеціальний комітет для Всесвітньої конференції з роззброєння, Комісія по праву міжнародної торгівлі і багато інших).

Спроба класифікувати допоміжні органи Генеральної асамблеї ООН була неодноразовою і це завжди було важко зробити, зважаючи на значну кількість і функціональну різноманітність цих органів. Тим складніше з'ясувати міжнародно-правову природу такого глобального допоміжного органу Асамблеї, як Рада ООН із прав людини.

Причому мова тут виникає не лише про саму Раду, а й про всю систему допоміжних органів головних органів ООН. Так К.А. Бекяшев висловлює таку точку зору: «Зрозуміло, статус і значущість допоміжних органів ООН не адекватні. Одні з них є практично міжурядовими організаціями, а інші – автономними міжурядовими органами» [1, с. 324]. Із цього випливає, що ООН є розгалуженим і чітко невизначеним конгломератом міжнародних організацій та органів, що знаходяться між собою в певних відносинах. Отже, можна припустити, що і Раду ООН із прав людини можна було б розглядати в якості міжнародної організації.

Отже, чи можна було б вважати Раду ООН із прав людини «міжнародною організацією»? Самі критерії віднесення деяких із допоміжних органів ООН до міжнародних – «статус» або «значущість» – організацій виглядають, на нашу думку, досить сумнівними. Так само важливо зрозуміти різницю між «міжнародною організацією» і «практичною міжурядовою організацією». Не до кінця зрозумілим є також вислів «автономний міжурядовий орган» по відношенню до допоміжного органу ООН, яким є Рада ООН із прав людини щодо Генеральної Асамблеї ООН.

Якщо і можна було б говорити про межі самостійності допоміжних органів Генеральної Асамблеї ООН, то з певною умовністю. В.І. Маргієв одним із перших почав досліджувати допоміжні органи ООН і висловив свого часу дуже важливу думку: «Організація Об'єднаних Націй здійснює свою діяльність через головні органи, створені на основі Статуту ООН. Головні органи для успішного здійснення своїх функцій заснують допоміжні органи» [3, с. 3]. Із цього випливає висновок, що ООН є внутрішньо організованою структурою. З цим висновком не можна не погодитись, оскільки в іншому випадку втрачається вся логіка побудови Організації за її Статутом із виділенням окремих повноважень головних органів. Одночасно, за свідченням В.І. Маргієва, практика створення допоміжних органів надзвичайно динамічна. За часів існування Організації її головними органами було створено більше двохсот допоміжних органів, більша частина яких припадає на частку Генеральної Асамблеї. Чи можна було б за цих умов вважати всі ці до-

поміжні органи, чи їх частку новоствореними міжурядовими організаціями?

Звернімося до деяких ключових сучасних теоретичних підвалин уявлень про міжурядову міжнародну організацію. Л.Д. Тимченко, В.П. Кононенко вважають, що міжнародна міжурядова організація – це «постійно діюче об'єднання держав, створене на основі міжнародного договору з метою вирішення певних завдань, що має необхідну для цього систему органів і самостійні права й обов'язки. Ознаками міжнародної організації є: 1) договірна основа, що відповідає основним принципам міжнародного права; 2) наявність певних цілей; 3) система органів, необхідних для досягнення цілей організації; 4) міжнародна правосуб'єктність [4, с. 48]. Постійну основу міжнародної міжурядової організації, як її обов'язкову ознаку, визначають й інші автори – це об'єднання держав (інших ММУО), створене на погоджувальній основі, що має певні цілі, які відповідають загальновідомим принципам міжнародного права, постійну внутрішньоорганізаційну структуру та володіє міжнародною правосуб'єктністю. В «Юридичній енциклопедії» міжнародна міжурядова організація визначена, як «об'єднання держав на постійній основі, що має самостійні від держав-членів права та обов'язки, діє у межах установчого договору (статуту) та має на меті розвиток міждержавного співробітництва відповідно до норм міжнародного права» [5]. За словами А.Є. Кутейнікова, міжнародна міжурядова організація – «це постійно діюча конференція представників держав, створюваних на основі міжнародних багатосторонніх договорів. Ознаками ММПО є міжнародна правова основа діяльності (міжнародний договір або статут), особливі постійно діючі органи управління, персонал, наявність фінансових засобів, існування зобов'язань держави щодо виконання рішень» [6]. У найбільш загальному вигляді визначення міжнародної міжурядової організації надано також у Резолюції економічної і соціальної Ради ООН 27 лютого 1950 р.: «Це організації, створені за угодою між державами, членами яких є самі держави» [1, с. 21].

Як можна собі уявити з цих дефініцій, у сучасній міжнародно-правовій доктрині міжнародну організацію в будь-якому разі пов'язують із наявністю ключової ознаки: міжнародно-правової угоди, якою держави погоджуються створити організацію та визначають її міжнародну правосуб'єктність. Для того, щоб визначити правову природу Ради ООН із прав людини, слід з'ясувати, чи знаходиться в основі створення Ради міжнародний договір?

Відповідь на це запитання також не є абсолютно зрозумілим. І пов'язано це зі з'ясуванням юридичної сили акту, яким було створено Раду ООН із прав людини.

Віденська конвенція про право міжнародних договорів від 23 травня 1969 року, дія якої поширюється на договори між державами, визначає договір, як «міжнародну угоду, укладену між державами в письмовій формі, і регулюється міжнародним правом незалежно від того, міститься така угода в одному документі, в двох або декількох, пов'язаних між собою документах, а також незалежно від його конкретного найменування».

Опосередковане право Генеральної Асамблеї ООН створювати допоміжні органи базується на Статуті ООН. Отже, Генеральна Асамб-

ля ООН діяла згідно з міжнародним договором, застосовуючи спочатку Комісію з прав людини, а потім – Раду ООН із прав людини. Але було б великим перебільшенням, на мою думку, вважати, що держави-засновниці ООН, підписуючи Статут ООН, мали на увазі заснування одночасно і ООН, і Ради ООН із прав людини чи будь-якого іншого допоміжного органу ООН. Об'єктом і метою Статуту ООН, як міжнародного договору, було лише створення ООН.

У міжнародно-правовій доктрині широко визнано, що об'єктом міжнародного договору є відносини суб'єктів міжнародного права з приводу матеріальних і нематеріальних благ, дій і утримання від дій. Міжнародне право не містить будь-яких обмежень щодо вибору об'єкта для міжнародних договорів. Будь-який об'єкт міжнародного права може бути об'єктом міжнародного договору, причому самі держави повинні визначити в кожному конкретному випадку, що має бути об'єктом міжнародного договору. Як впливає з міжнародної практики, будь-яке питання, що стосується міжнародних справ і належить до внутрішніх справ держави, може стати об'єктом міжнародного договору.

Мета договору – це ті кінцеві результати, яких прагнуть досягти суб'єкти міжнародного права, укладаючи договір. Зазвичай цілі закріплюються в преамбулі або в початкових статтях договору. Наприклад, як зазначає Л.Д. Тимченко, цілі ООН зафіксовані в преамбулі і ст. 1 Статуту цієї організації. Об'єкт визначається в найменуванні або в контексті договору, а мета – у преамбулі або в перших статтях договору. Так, об'єктом Статуту ООН є створення міжнародної організації з підтримання міжнародного миру та безпеки. Метою Віденської конвенції 1969 року є кодифікація і прогресивний розвиток норм права міжнародних договорів.

Загальновизнаною є також позиція щодо того, що сторона або учасник договору – держава або міжнародна організація, погодилися на обов'язковість для них договору і для яких він вступив у силу. Сторони – найважливіший елемент договірних правовідносин. У міжнародно-правовій доктрині наголошується, що у статті 2 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 року використовуються виключно такі поняття, як «участь у переговорах держав», «участь у переговорах організацій», «договірна держава», «учасник», «третя держава». Участь у переговорах – це держава, яка брала участь у складанні і прийнятті тексту договору. Договірна держава – держава, яка погодилася на обов'язковість для неї договору, незалежно від того, чи набрав договір чинності чи ні. До учасників договору відносяться держави, що погодилися на обов'язковість для них договору і для яких договір є чинним.

Цілком очевидно, що жодних із зазначених умов під час створення Ради ООН із прав людини дотримано не було, отже, не можна говорити і про існування міжнародного договору у будь-якій формі її заснування. Тут варто посплатися на думку В.І. Маргієва, який провів таке розмежування головного і допоміжного органу ООН: головні органи ООН створюються, діють і припиняють своє існування за рішенням головного органу без відповідних змін у Статуті ООН. Створення головних органів обов'язкове для нормального функціонування Організації, тоді як створення допоміжних органів бажане, якщо головний орган вважає це за необхідне для

здійснення своїх функцій. ... Головні органи – це органи, створені безпосередньо міжнародним договором держав (Статут ООН). Допоміжні органи створюються не міжнародним договором держав, а рішенням головних органів, які є для допоміжних органів установчим актом [3, с. 8].

Чи можна було б розглядати резолюцію Генеральної Асамблеї ООН про створення Ради ООН із прав людини в якості саме міжнародно-правового акту, що лежить в основі її створення? Іншими словами, чи має резолюція Генеральної Асамблеї ООН ознаки міжнародного договору, необхідного для заснування міжнародної міждержавної організації? Або чи має вона юридичну силу акту загального міжнародного права? Ще на початку існування ООН це питання було предметом активної дискусії. Питання юридичної сили резолюцій Генеральної Асамблеї ООН є одним із достатньо складних у праві міжнародних організацій. Погляди вчених тут часом діаметрально протилежні. Так Н.М. Мінасян визнає за всіма, хто не порушує Статут ООН резолюцій Генеральної Асамблеї в якості джерела права [7, с. 242–263]. У свою чергу Дж. Брайерли вважав, що: «Крім контролю за бюджетом, все, що Генеральна Асамблея може робити, – це обговорювати і рекомендувати...» [8, с. 107].

Подібна ситуація зберігається. К.А. Бекашев, Л.П. Ануфрієва зазначають, що «Багато вчених і юристи-міжнародники вважають, що деякі резолюції Генеральної Асамблеї ООН є юридично обов'язковими» [9, с. 366]. Наприклад, на думку Э. Хименса де Арчаги: «... резолюції Генеральної Асамблеї, в яких сформульовані правові норми і принципи, що регулюють подальшу поведінку держав, ... можуть бути джерелами міжнародного права» [10, с. 50–51]. З іншого боку, зберігається підхід, що лишає за резолюціями Генеральної Асамблеї ООН поряд із політичними і моральним значенням деякий юридичний елемент (є обов'язок держав сумлінно розглядати рекомендації та т. п.), але не є обов'язковими [11, с. 202–206]. Один із перших дослідників цього напрямку М.В. Яновський писав про це на початку 60-х [12]. Цікаве спостереження. На думку дослідників за перші 20 років свого існування Генеральна Асамблея ООН прийняла більше двох резолюцій, які можна було б розглядати як такі, що мають обов'язкову юридичну силу. Так, М.В. Яновський до резолюцій, що містять тлумачення тих чи інших положень Статуту і володіють обов'язковою силою, відносив лише резолюції: 1 378 (XIV) від 20 листопада 1959 року про повне роззброєння і 1 514 (XV) від 14 грудня 1960 року про надання незалежності колоніальним країнам і народам [13, с. 80]. У свою чергу Г.И. Тункін вважав такою лише антиколоніальну резолюцію [14, с. 135]. Інші вчені додавали до цього край обмеженого переліку ще резолюцію 377 (V) від 3 листопада 1950 року «Єдність заради миру».

Г.В. Ігнатенко і О.І. Тиунов роблять принципове зауваження, що має методологічне значення для оцінки юридичної сили резолюцій міжнародних організацій: «Статус актів міжнародних міждержавних організацій визначається їх статутами. У межах своєї компетенції органи цих організацій беруть, як правило, акти-рекомендації або акти правозастосовного характеру». І далі вони продовжують щодо Генасамблеї ООН: «Згідно зі ст. 10, 11, 13 Статуту ООН Генеральна Асамблея уповноважена «робити

рекомендації» [15, с. 113–123]. Як правильно зазначає В.М. Репецький: «Необхідно пам'ятати, що існує певна небезпека в тому, щоб надавати обов'язковий юридичний характер усім актам, які приймає Генеральна Асамблея. Резолюції нерідко є результатом політичних компромісів і домовленостей, а будучи створеними, вони не можуть мати загальнообов'язкову юридичну силу» [16].

На мою думку Генеральна Асамблея ООН не має компетенції щодо створення норм міжнародного права, обов'язкових для держав-членів, за винятком резолюцій, прийнятих по внутрішній організації питань. Цієї думки дотримується більшість юристів. Можна погодитися з оцінкою О.В. Кузнецової, наданою Резолюціям Генеральної Асамблеї ООН: «... резолюції Генеральної Асамблеї – це, безумовно, акти, прийняті в межах Статуту ООН на його основі для виконання або з метою його розвитку і конкретизації. Тому їх не можна розглядати поза міжнародно-правовою системою. В першу чергу, це – правове явище. Інша справа, що це не в чистому вигляді нормативно-правові акти, що мають юридичну силу і набрали чинності міжнародних договорів. У цьому сенсі зрівняти їх із міжнародними договорами не дозволяє відсутність обов'язковості, що властива правовим нормам» [17].

Таким чином, Раду з прав людини не можна розглядати в якості міжнародної міждержавної організації. Генеральна Асамблея ООН не могла прийняти таке рішення за своїми повноваженнями за Статутом ООН. Резолюції Генеральної Асамблеї ООН про заснування спочатку Комісії ООН із прав людини, а потім – Ради ООН із прав людини за своєю правовою природою не могли бути ототожненими з міжнародним договором, який є необхідним для створення міжнародної міждержавної організації. Наявність у резолюціях Генеральної Асамблеї ООН про створення Ради (Комісії) ООН із прав людини переліку повноважень Комісії (Ради) є достатнім для створення допоміжного органу ГА ООН, але не є достатнім для створення міжнародної організації з міжнародною правосуб'єктністю.

Разом із тим у доктрині існують погляди щодо певних перехідних форм міжнародних міждержавних організацій. Ще на початку 80-х років Г. Вел'ямінов вів мову про так звані міжнародні «параорганізації» у сфері міжнародно-економічних відносин. Пізніше він зазначав: «З точки зору міжнародного права параорганізація – подібна до міжнародної організації освіти, не має правосуб'єктності, із правотворчими властивостями і виразними інституційними якість» [18, с. 102–113]. Надаючи загальну характеристику параорганізацій, Е.С. Пономарьова, Л.А. Кривенцова, П.С. Томилов зазначають, що поряд із міжнародними економічними організаціями виділяють міжнародні параорганізації (або клуби), які часто відіграють значну роль у міжнародних економічних відносинах, але не можуть бути віднесені до міжнародних організацій, так як не мають статуту, штаб-квартири й інших атрибутів міжнародних організацій [19]. М.В. Лисицька додає: «Як правило, міжнародні параорганізації не мають статутів чи інших установчих актів. Для них характерні більш гнучкі форми організації відносин між учасниками без застосування суворої регламентації. Замість цього вони мають координаційні структури, що функціонують між основними засіданнями, наукові,

програмні комітети, а також цілий ряд публічних заходів» [20]. Прикладами параорганізацій називають «Велику Вісімку» (Group of Eight, G8) і «Велику Двадцятку» (Group of Twenty, G20), при цьому зазначають, що рішення G8 і G20 не мають обов'язкової сили, скоріше мова йде про фіксацію наміру сторін дотримуватися узгодженої лінії або певних підходів у вирішенні тих чи інших питань [21]. Однак учення про міжнародні параорганізації усе-таки найбільш поширене в міжнародному економічному праві. Принаймні основні дослідження у цій царині стосуються саме міжнародних економічних організацій.

Концепція «параорганізації» близька до концепції «м'якої» організації або «soft organizations» (власне виросла на її основі), що активно розвивається представниками європейської і американської науки міжнародного права. Чудовий огляд доктрини з цього приводу надано у нещодавній публікації А. Стасі, з якого можна створити загальне уявлення про сучасну концепцію «soft organizations» [22, с. 44–49]. Наприклад, А. Стасі зазначає, що «м'які» міжнародні організації знаходять поширення не лише у сфері економічних відносин, а пов'язані, скоріше, зі зручністю, якої не мають відносини в межах «формалізованих» міжнародних організацій. При цьому А. Стасі звертає увагу на те, що держави схильні ставити перед «м'якими» міжнародними організаціями завдання, що не відрізняються від завдань «формалізованих» міжнародних організацій. Як наслідок, вона робить висновок про те, що м'які міжнародні організації передують формалізованим міжнародним організаціям: «... вони є важливим етапом на шляху створення формалізованих міжнародних організацій». У цьому сенсі в роботі навіть проведено паралель між звичайним і «м'яким» міжнародним правом, як правом і передправом. Ця точка зору А. Стасі є найбільш близькою для автори цього дослідження з огляду на правову природу Ради ООН із прав людини. Одночасно є цілком зрозумілим, що «м'яка» міжнародна організація, поки вона є саме такою, не може мати статусних ознак «формалізованої» міжнародної організації. Вона не може вступати до міжнародних договорів, не може мати імунітету від юрисдикції держави, її працівники не можуть мати захисту як міжнародні агенти тощо. Саме це надає відомому досліднику «м'яких» міжнародних організацій Й. Клаберсу можливість стверджувати, що вони виникають так би мовити «на периферії міжнародного права» [23].

Не маючи жодних міжнародно-правових підстав розглядати Раду ООН із прав людини в якості міжнародної міждержавної організації, важко не помітити, що *de facto* вона є одним із найбільш значущих міжнародних форумів із обговорення сучасного стану прав людини у світі. Генеральна Асамблея ООН, маючи відповідні статутні повноваження, просто не в змозі бути повноцінною політико-правовою площиною для обговорення всіх питань, віднесених до її компетенції. Саме тому вона «обросла» сотнями допоміжних органів, іноді з достатньо широкими повноваженнями. Саме таким допоміжним органом Асамблеї з широкими повноваженнями і значним рівнем автономії є Рада ООН із прав людини. Якщо взяти основні доктринальні ознаки «м'яких» міжнародних організацій, про які йшлося в цьому підрозділі: утворення з важливого питання міжнародних

відносин на невизначений термін, діяльність на основі міжнародного права, наявність координаційних структур, утворення власної структури з власними допоміжними органами, продовження діяльності між основними засіданнями, проведення публічних міжнародних заходів, можна зробити висновок про наявність таких ознак у Раді ООН із прав людини. Щоправда важко собі уявити перетворення Ради на повноцінну міжнародну організацію.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бекашев К.А. Міжнародне публічне право. – М. – 640 с. – 2003. – С. 324.
2. Н. Kelsen. The Law of United Nations. – L. – 1951. – 137 p.
3. Маргиев В.И. Вспомогательные органы Генеральной Ассамблеи ООН: автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук // Специальность 12.00.10 – Международное право // Московский государственный университет им. М.В. Ломоносова // Юридический факультет. – М. – 1974. – 16 с. (С. 3).
4. Л.Д. Тимченко, В.П. Кононенко. Міжнародне право: підручник // Знання. [Електронний ресурс]. – [Режим доступу]: http://pidruchniki.com/1338122249489/pravo/ponyattya_klasifikatsiya_mizhnarodnih_organizatsiy.
5. О.В. Тарасов. Міжнародна міжурядова організація. Юридична енциклопедія: в 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К.: «Укр. енцикл.». – 1998.
6. А.Е. Кутейников. Международные межправительственные организации: социологический подход. Журнал социологии и социальной антропологии. – 1999 год. – Том ii, выпуск 4. [Електронний ресурс]. – [Режим доступу]: <http://www.old.jourssa.ru/1999/4/kutejn.html>.
7. Н.М. Минасян. Сущность современного международного права / Изд. Ростовского ун-та. – 1962. – С. 223–230; 242–263.
8. J.L. Brierly. The Law of Nations. Oxford, 5 ed. – 1955. – 107 p.
9. Бекашев К.А, Ануфриева Л.П., Устинов. Международное публичное право: учеб., 4-е изд., перераб. и доп. – М.: ТК Велби // Изд-во «Проспект». – 2005. – 784 с.
10. Арчага Э. Современное международное право / Пер. с исп. Ю.И. Панченко // Под ред. Г.И. Тункина. – М.: Прогресс. – 1983. – С. 50–51.
11. Detter I. Law-Making by International Organizations / I. Detter. Stockholm, 1965. – 112 p. / См. также: Яновский М.В. Генеральная Ассамблея ООН. – Кишинев. – 1971/ Лукашук И.И. Нормы международного права в международной нормативной системе. – М.: Спарк. – 1997. – С. 202–206.
12. Яновский М.В. Советская наука о юридической силе резолюций Генеральной Ассамблеи ООН // Сов. ежегодник международного права. – 1964–1965. – М. – 1966.
13. М.В. Яновский. О юридической силе решений Генеральной Ассамблеи ООН. Научная сессия профессорско-преподавательского состава и сотрудников университета, посвященная итогам научной деятельности за 1964 год // Тезисы докладов. – Кишинев. – 1965. – 80 с.
14. Г.И. Тункин. Вопросы теории международного права. – М. – Гос. юр. издат. – 1962. – 135 с.
15. Международное право: учебник для вузов / Отв. ред. Г.В. Игнатенко, О.И. Тиунов // Изд. группа НОРМА–ИНФРА. – М. – Москва. – 1999. [Електронний ресурс]. – [Режим доступу]: <http://www.bibliotekar.ru/mezhdunarodnoe-pravo-2/38.htm>. Подібний підхід було запропоновано свого часу і С.О. Малініним / Див.: Малинин С.А. О критериях правомочности резолюций Генеральной Ассамблеи ООН / С.А. Малинин // Правоведение. – 1965. – № 2. – С. 113–123.
16. Міжнародне публічне право: підручник / В.М. Репецкий, В.М. Лисик, М.М. Микієвич та ін.; за ред. В.М. Репецкого. – 2-ге вид., стер. – К.: Знання. – 2012. – 437 с.
17. А.В. Кузнецова. Нормотворческая деятельность Генеральной Ассамблеи ООН «Право и политика». – 2007. – № 6. [Електронний ресурс]. – [Режим доступу]: <http://www.centerberg.ru/o4810.html>.
18. Вельяминов Г.М. Международное экономическое право и процесс. – М.: Волтерс Клувер, 2004. – 496 с. / Див. також: Вельяминов Г.М. Международные параорганизации (клубы) и долги России [Text] / Вельяминов Г.М., Шамсиев Х.Р. // Государство и право. – 1999. – № 9. – С. 102–113.
19. Е.С. Пономарева, Л.А. Кривенцова, П.С. Томилов. Мировая экономика и международные экономические отношения: учеб. пособие для студентов. – 2012. [Електронний ресурс]. – [Режим доступу]: <http://uchebnik.online/mirovayaekonomikaknigi/mejdunarodnyieparaorganizatsii-61000.html>.
20. Лисицкая М.В. Параорганизации в современных международных отношениях. [Електронний ресурс]. – [Режим доступу]: <http://www.scienceforum.ru/2014/575/3874>.
21. Е.С. Пономарева, Л.А. Кривенцова, П.С. Томилов. Мировая экономика и международные экономические отношения: учеб. пособие для студентов. – 2012. [Електронний ресурс]. – [Режим доступу]: <http://uchebnik.online/mirovayaekonomikaknigi/mejdunarodnyieparaorganizatsii-61000.html>.
22. Stasi Angela Di About Soft International Organizations. An open question // Evolutions in Law of International Organizations. Ed. by Roberto Virzo and Ivan Ingravallo. Lieden-Boston% Brill Nijhoff. – 2015. – P. 44–69.
23. Klabbers J. Institutional Ambivalence by Design: Soft Organizations in International Law // Nordic Journal of International Law. – 2001. – № 3. – (P. 403–421). – P. 405.